

ks. dr Eugeniusz Ziemann SCJ
Lublin

MAŁGORZATA MARIA ALACOQUE INICJATORKĄ FUNDAMENTALNYCH PRAKTYK KULTU NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA

Wstęp

Rodzące się w Kościele powszechnym pod natchnieniem Ducha Świętego nowe formy pobożności praktykowane w instytutach życia konsekrowanego, stowarzyszeniach życia apostołskiego, ruchach i stowarzyszeniach świeckich na podstawie ich charyzmatów sprawiają, że odchodzą w zapomnienie tradycyjne praktyki religijne odnoszące się do Osoby Jezusa Chrystusa, a zwłaszcza Jego przymiotów. Klasycznym przykładem tego zjawiska jest Serce Jezusa, Wcielnego Słowa, które w zbawczej misji Trójcy Świętej jest manifestacją Boga, będącego Miłością (por. 1 J 4,16).

Sięgając do źródeł bogatej historii kształtowania się kultu i nabożeństwa do Bożego Serca, należy stwierdzić, że ich formy osiągnęły szczyt rozwoju zwłaszcza w XVII wieku w klasztorze Wizytek¹ w Paray-le-Monial (w pobliżu znanego opactwa benedyktyńskiego w Cluny). Jezus Chrystus przekazał tam

¹ Zakon Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny (Ordo Visitationis Beatae Mariae Virginis) został założony w 1610 roku w Annecy (Sabaudia) przez św. Franciszka Salezego i św. Joannę Franciszkę de Chantal na regule św. Augustyna. Nazwa zakonu pochodzi od francuskiego czasownika *visiter* (odwiedzać) i jest to nawiązanie do jego pierwotnej misji związanej z opieką nad ubogimi i chorymi na wzór Maryi nawiedzającej św. Elżbietę. Wizytki są obecne w Polsce od 1654 roku. Pierwszy klasztor powstał w Warszawie na Krakowskim Przedmieściu z inicjatywy Ludwika Marii Gonzagi de Nevers, kolejny zaś w Krakowie. Początkowo zakon miał charakter kontemplacyjno-czynny, a od 1618 roku wyłącznie kontemplacyjny. Istotą jego charyzmatu jest życie wspólnotowe. Swoją działalnością obejmuje on między innymi Straż Honorową Serca Jezusowego, Stowarzyszenie św. Franciszka Salezego, Straż Honorową Niepokalanego Serca Maryi oraz Adorację Nocną w Rodzinach. W Polsce jest obecnie 75 sióstr w 4 klasztorach – w Warszawie, Krakowie, Jasle i Rybniku (por. B. ŁOZIŃSKI, *Leksykon zakonów w Polsce*, Warszawa 2009, s. 387-388; J. MARECKI, *Zakony w Polsce*, Kraków 1977, s. 211).

Małgorzacie Marii Alacoque w mistycznych wizjach i prywatnych objawieniach misterium swojego Serca, które żądało od ludzi aktów poświęcenia, in-tronizacji i wynagrodzenia, a także publicznej czci przez ustanowienie święta. Rozwój duchowości z Paray-le-Monial, poczynsz od XVIII wieku do pierwszej połowy XX wieku, owocował królowaniem Serca Jezusa w duszach i społeczeństwach mimo szalejących totalitaryzmów. Obecne przemiany w świecie promujące laicyzację oraz relatywizację wartości ogólnoludzkich i chrześcijańskich sprawiają, że budzi się w człowieku zapotrzebowanie na cywilizację miłości, obejmującą wszystkie sektory życia społecznego, rodzinnego i eklezyjalnego. Wychodząc naprzeciw tym oczekiwaniom, a także wskazując na aktualność przesłania z Paray-le-Monial, ożywiającego nabożeństwo i kult do Najświętszego Serca Jezusa, władze zakonne Polskiej Prowincji Księży Sercanów sprowadziły z Francji do Polski relikwie św. Małgorzaty Marii Alacoque². Przekazane delegacji księży 15 czerwca 2007 roku przez kustosa sanktuarium w Paray-le-Monial, rozpoczęły w 2008 roku pielgrzymowanie do wszystkich sercańskich wspólnot zakonnych, parafii i ośrodków apostołstwa specjalistycznego. Nawiedzały one też liczne instytuty życia konsekrowanego żyjące duchowością Serca Jezusowego oraz parafie pod Jego wezwaniem. Szczególnym jednak miejscem na perygrynacyjnym szlaku Małgorzaty Marii była Jasna Góra, gdzie 20 i 21 czerwca 2009 roku zgromadzeni na corocznym zjeździe członkowie Straży Honorowej Najświętszego Serca, członkowie Polskiej Prowincji Księży Sercanów, jak również inni czciciele Bożego Serca oddawali hołd relikwiom pokornej zakonnicy, nazywanej powiernicą Jezusowego Serca, dzięki której głębia objawionej miłości Boga stała się bliższa rzeszy wiernych³.

Życie wizytki w kontekście historyczno-duchowym

Małgorzata Maria Alacoque urodziła się 22 lipca 1647 roku w Lautecour koło Charolais, we Francji w rodzinie głęboko religijnej. Po śmierci ojca w 1655 roku została oddana na wychowanie do klasztoru Klarysek w Charolles. Nieuleczalnie chora, wróciła do rodziny. W 1661 roku została cudownie uzdrowiona za wstawiennictwem Maryi. Mając pragnienie wstąpienia do klasztoru,

² Jest to częsteczka kości Małgorzaty Marii, która została umieszczona w ozdobnym relikwiarzu.

³ E. GLOTIN, *La bible du Coeur de Jésus*, Paris 2007, s. 315.

rozwijała swoją pobożność przez praktykę modlitwy, a także bezinteresowną miłość do Chrystusa eucharystycznego, *Ecce Homo* i ukrzyżowanego. Owocem jej pogłębionej relacji z Bogiem było zaangażowanie w nauczanie katechizmu, opiekę nad ubogimi i chorymi. Realizując ślub złożony w czasie choroby, jak również odpowiadając na głos powołania, 20 czerwca 1671 roku wstąpiła do zakonu wizytek w Paray-le-Monial, gdzie 6 listopada 1672 roku złożyła profesję rad ewangelicznych. Prowadząc intensywne życie duchowe, Małgorzata Maria otrzymała od Boga w latach 1673-1689 dar wizji i objawień związanych z misterium Serca Jezusa. Najczęściej miały one miejsce w czasie modlitwy przed Najświętszym Sakramentem. Spośród ok. 80 fundamentalne znaczenie dla rozwoju nabożeństwa i kultu do Najświętszego Serca Pana Jezusa miały cztery (według niektórych trzy) tzw. wielkie objawienia. Pierwsze nastąpiło 27 grudnia 1673 roku. Zakonnica zanurzona w Bożej obecności zajęła przy Jezusie miejsce Jana Apostoła Ewangelisty w czasie Ostatniej Wieczerzy. Boskie Serce płonące wielką miłością ku niej i ku wszystkim ludziom objawiło jej wspaniałość swojej miłości oraz niezgłębione tajemnice. Święta usłyszała też wezwanie do propagowania kultu Najświętszego Serca w duchu zadośćuczynienia. Na początku 1674 roku, w piątek, Jezus objawił się drugi raz Małgorzacie Marii, ukazując swoje Serce umieszczone na tronie z płomieni. Jaśniało ono bardziej niż słońce. Otoczone cierniami i z krzyżem na szczycie, miało przejrzystość kryształu oraz widoczną ranę. Celem tego widzenia było wskazanie przedmiotu kultu, którym jest miłość Jezusa manifestowana w symbolu Serca. Trzecie objawienie miało miejsce prawdopodobnie 2 lipca 1674 roku, w piątek, w oktawie Bożego Ciała. Chrystus odziany był chwałą, miał pięć ran jaśniejących jak słońce, z których wydobywały się płomienie, i otwartą pierś podobną do rozpalonego pieca, ukazującą Jego kochające i pociągające ku sobie Serce. Skarżąc się Małgorzacie Marii na oziębłość i niewdzięczność, których doznaje od ludzi w zamian za okazywaną im miłość, domagał się zadośćuczynienia i wynagrodzenia, szczególnie przez częste przyjmowanie Komunii Świętej, zwłaszcza w pierwsze piątki miesiąca, oraz odprawianie Godziny świętej od 23.00 do 24.00. Czwarte objawienie, uważane za największe, przypadało w czasie oktawy Bożego Ciała, między 13 a 20 czerwca 1675 roku. 16 czerwca Jezus żalił się zakonnicy, że jest raniony lekceważeniem wierzących, świętokradztwami bezbożnych, a szczególnie osób konsekrowanych. Następnie wyraził pragnienie, aby w piątek po oktawie Bożego Ciała obchodzono w Kościele święto ku czci jego Serca z Komunią Świętą wynagradzającą i uroczystym aktem wyna-

grodzenia przed wystawionym Najświętszym Sakramentem. Społeczny oraz eklezyjalny charakter objawień określał naturę, cel oraz praktyki kultu⁴.

Pozostałe objawienia były zasadniczo objaśnieniem i komentarzem do czterech głównych, aczkolwiek przekazały też osobom poświęconym Bożemu Sercu liczne obietnice, z których na uwagę zasługuje zwłaszcza 12 nazywanych wielkimi. Oto ich treść: osoby te otrzymają łaski potrzebne w realizacji zadań wynikających z ich stanu, pokój w rodzinach, pocieszenie w strapieniach, opiekę Bożego Serca w życiu, szczególnie zaś w godzinie śmierci, błogosławieństwo w przedsięwzięciach, ponadto grzesznicy znajdą w Bożym Sercu źródło i ocean miłosierdzia, dusze ozięble staną się gorliwe, dusze gorliwe prędko dojdą do doskonałości, błogosławieństwo zstąpi na domy, w których jest czczone wizerunek Jego Serca, imiona osób szerzących nabożeństwo zostaną wpisane w Serce Jezusa, kapłani poruszą najbardziej zatwardziałe serca, osoby przystępujące przez dziewięć miesięcy z rzędu w pierwsze piątki miesiąca do Komunii Świętej w intencji wynagrodzenia otrzymają łaskę pokuty i innych sakramentów, a Serce Jezusa będzie dla nich pewną ucieczką w ostatniej godzinie życia. Warto wspomnieć objawienie z 1689 roku, które miało wymiar społeczny. Adresatem jego przesłania byli ówcześni władcy, od których Jezus żądał publicznej czci i wynagrodzenia, imiennie zaś od króla Ludwika XIV – wprowadzenia królestwa Jego Serca w społeczno-polityczne struktury Francji, a następnie całego świata⁵.

W latach 1684-1687 Małgorzata Maria pełniła w zakonie funkcję mistrzyni nowicjuszek i dwukrotnie asystentki przełożonej. 20 lipca 1685 roku dokonała ona z nowicjuszami i niektórymi profeskami pierwszego aktu poświęcenia się Najświętszemu Sercu Jezusa przed Jego obrazem, na którym widniały napisy: Maryja, Józef, Anna, Joachim, w otwartej ranie zaś Serca – słowo *caritas*. W 1686 roku zaś, w piątek po oktawie Bożego Ciała, obchodzono w klasztorze Wizytek pierwsze święto ku czci Boskiego Serca z intronizacją, umieszczając ozdobiony obraz w chórze zakonnym. Był to początek publicznego kultu Najświętszego Serca Jezusa⁶.

⁴ Por. C. DRAŻEK, *Rozwój kultu Serca Jezusa w Polsce*, w: *Bóg bliski*, Kraków 1983, s. 42-44; L. POLESZAK, *Serce Jezusa niezgłębione źródło miłości*, Kraków 2007, s. 53-56; E. ZIEMANN, *Małgorzata Maria Alacoque*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 2006, t. XI, k. 1019-1020.

⁵ Por. E. ZIEMANN, art. cyt., k. 1020.

⁶ Por. P. DE MEESTER, *Odkryjmy na nowo Najświętsze Serce Jezusa*, Częstochowa 2002, s. 43-45.

Dzięki licznym doświadczeniom mistycznym, a zwłaszcza wewnętrznym słowom i rozmowom z Chrystusem, spoczywaniu na Jego piersi, wnikananiu w tajemnice Serca, bliskości krzyża i otwartej rany boku, poznawaniu przyszłości i stanu dusz w czyśćcu Małgorzata Maria zdecydowała się uczynić całkowity dar z siebie w ślubie żertwy i ofiarowania się za grzechy świata, zwłaszcza zaś za osoby Bogu konsekrowane. Świadczy o tym jej życie oblacją, wyrażającą się między innymi w milczeniu i modlitwie, wyjątkowej prostocie, całkowitym wyniszczeniu i przyłgnięciu do Jezusa. Warto też podkreślić, że na kształt życia duchowo-mistycznego wizytki wpłynęła formacja religijna i teologiczna, przebiegająca w nurcie duchowości Franciszka Salezego, Teresy Wielkiej, Piotra de Bérulle'a oraz Ignacego Loyoli. W tym kontekście należy też odczytać historyczny czas, w jakim Małgorzata Maria otrzymywała mistyczne wizje i przesłania. Otóż zlecona jej misja głoszenia tajemnic Bożego Serca przypadała w okresie ekspansji jansenizmu i kwietyzmu, niszczących Kościoł i życie duchowe wiernych.

Wiedza o życiu i posłannictwie świętej pochodzi przede wszystkim z autobiografii *La vie écrite par elle-même* (Rzym 1726) napisanej przez nią przed 1685 rokiem na polecenie jej spowiednika Ignacego Franciszka Rolina, wydanej przez Józefa Franciszka de Gallifeta, a także ze 142 listów, zapisków duchowych, aktów wynagrodzenia, modlitw, duchowych pouczeń oraz wskazówek dla nowicjuszek opublikowanych pod tytułem *Vie et oeuvres de la bienheureuse Marguerite Marie Alacoque* (t. I-III, Paris 1915-1918). W języku polskim ukazały się fragmenty jej pism zatytułowane *Pamiętnik duchowy Świętej Małgorzaty Marii Alacoque* (Kraków 1947, 1996)².

Małgorzata Maria Alacoque zmarła 17 października 1690 roku w Paray-le-Monial, a jej ciało złożono w kościele Wizytek. Aktu beatyfikacji dokonał 18 września 1864 roku papież Pius IX, kanonizował ją 13 maja 1920 roku papież Benedykt XV. Wspomnienie liturgiczne świętej jest obchodzone 17 października⁷.

Przedstawienia ikonograficzne świętej mistyczki są ściśle związane z propagowanym przez nią kultem Serca Jezusa i realizowanym powołaniem zakonnym. Najczęściej jest ukazywana jako mniszka, w czarnym habicie wizytek, z różańcem u pasa, z charakterystycznym gestem skrzyżowanych dłoni na piersiach. Indywidualnym atrybutem Małgorzaty Marii jest Serce Jezusa, z krzy-

⁷ Por. E. ZIEMANN, *Małgorzata...*, art. cyt., k. 1019-1021.

zem w promieniach, otoczone koroną cierniową. Niekiedy trzyma ona w dłoniach przebite serce. Znae są teŝ jej wizerunki, zwłaszcza w sztuce baroku, w świeckiej, bogato zdobionej sukni. Kompozycje *Wizji św. Małgorzaty Marii Alacoque* są rozbudowane o postać Boga Ojca, gołębicę Ducha Świętego (obraz ołtarzowy z XVIII wieku w kościele Wizytek w Warszawie). Jest teŝe ukazywana w czasie adoracji w postawie klęczącej, zatopiona w modlitwie przed symbolicznie ukazanym Sercem Jezusa (miedzioryt z XVIII wieku znajdujący się w zbiorach ikonograficznych Biblioteki Narodowej w Warszawie)⁸.

Recepcja i rozwój przesłania z Paray-le-Monial

Zgodnie z pragnieniem Serca Jezusa apostołem objawień Małgorzaty Marii był jej spowiednik Klaudiusz de la Colombière⁹, który 21 czerwca 1675 roku poświęcił się dobrowolnie i całkowicie Bożemu Sercu¹⁰. Po jego śmierci dzieło to przejęli i kontynuowali jego współbracia jezuici Jan Croiset¹¹ i Józef Franciszek de Gallifet¹².

⁸ Por. A. KRAMISZEWSKA, *Małgorzata Maria Alacoque*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 2006, t. XI, k. 1021.

⁹ Klaudiusz de la Colombière urodził się 2 lutego 1641 roku w Saint-Symphorien-d'Onzon (Francja). Do zakonu jezuitów wstąpił w 1659 roku w Awinionie. Po odbyciu studiów w Lyonie, Awinionie i Paryżu wykładał od 1671 roku kaznodziejstwo i retorykę. Będąc od 1674 roku przełożonym w Paray-le-Monial, pełnił teŝe funkcję spowiednika Małgorzaty Marii Alacoque. W tym czasie miały miejsce tzw. wielkie objawienia. Colombière przekonany o ich autentyczności propagował w ich duchu kult Najświętszego Serca Jezusa. Po trzyletnim pobycie na dworze księżnej Yorku Marii Beatrycze d'Este powrócił do Francji. Ciężko chory, w 1781 roku został skierowany do Paray-le-Monial. Zmarł 15 lutego 1782 roku. Beatyfikował go w 1929 roku papież Pius XI, a kanonizował w 1992 roku Jan Paweł II (por. E. WALEWANDER, *Klaudiusz de la Colombière*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 2002, t. IX, k. 78-79).

¹⁰ Por. P. DE MEESTER, dz. cyt., s. 49-51.

¹¹ Jan Croiset urodził się 28 sierpnia 1656 roku w Marsylii. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1677 roku. W 1689 roku nawiązał kontakt z Małgorzatą Marią Alacoque, a po jej śmierci wydał w 1691 roku *La dévotion au Sacré-Cœur de Notre Seigneur Jésus-Christ* z życiorysem świętej. Za propagowanie kultu do Serca Jezusa w duchu objawień z Paray-le-Monial Croiset musiał opuścić Lyon, książka zaś trafiła na indeks (po skreśleniu jej w 1887 roku z indeksu była tłumaczona między innymi na język polski: *O nabożeństwie do Najśrodszego Serca Pana Jezusa*, Kraków 1903). Croiset zmarł 31 stycznia 1738 roku w Awinionie (por. L. GRZEBIEŃ, *Croiset Jean*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1979, t. III, k. 637).

¹² Józef Franciszek de Gallifet urodził się 2 maja 1663 roku w Aix-en-Provence we Francji. W 1678 roku wstąpił do zakonu jezuitów w Awinionie. Był uczniem Klaudiusza de la Colombière'a. W czasie pełnienia funkcji przełożonego erygował liczne bractwa Najświętszego

Stopniowe wprowadzanie poza Francją praktyk związanych z kultem Bożego Serca w duchu objawień z Paray-le-Monial dokonywało się głównie w klasztorach wizytek, jezuitów i pijarów¹³. Na terenie Polski znaczące zasługi w tym względzie należy przypisać Marii Eleonorze d'Apchonde Ponsein – francuskiej wizytce, jednej z założycielek w 1654 roku pierwszego klasztoru Wizytek w Warszawie, apostołce objawień Małgorzaty Marii. Po powrocie do Lyonu, gdzie sprawowała urząd przełożonej, dzięki korespondencji utrzymywanej między klasztorami Wizytek przekazywała wciąż do Warszawy aktualne wiadomości z Paray-le-Monial. Cenną przesyłkę stanowił też dziennik (*Retraite spirituelle*) Klaudiusza de la Colombière'a zawierający zapiski świętej odnoszące się zwłaszcza do objawienia z 1675 roku¹⁴. Współpraca wizytek z pijarami zaowocowała założeniem przez Paulina od św. Augustyna Wiątkiewicza pierwszego w Polsce Bractwa Serca Jezusowego, które zostało wprowadzone do kościoła Pijarów w Warszawie 11 czerwca 1706 roku. Do 1765 roku założono na ziemiach polskich ok. 86 bractw działających głównie przy kościołach zakonnych. Zaangażowanie jezuitów polskich w to dzieło wymagało dłuższego czasu ze względu na badanie przez Kościół autentyczności objawień. Bractwa, nawiązując do ich przesłania, propagowały adorację wynagradzającą Sercu Jezusa przed publicznie wystawionym Najświętszym Sakramentem, praktyki pokutne oraz eucharystyczne, mające na celu zadośćuczynienie za grzechy osobiste i innych ludzi¹⁵.

Oprócz wynagrodzenia żywo rozwijała się idea poświęcenia Najświętszemu Sercu Pana Jezusa przez odmawianie przed mszą świętą osobistego aktu ofiary, składanego Bogu w zjednoczeniu z Sercem Jezusa w duchu dziękczynienia,

Serca Jezusowego we Francji, a także w Rzymie przy kościele św. Teodora. W 1726 roku opublikował w Rzymie traktat *De cultu Sacratissimi Cordis Dei et Domini nostri Jesu Christi* (przekład polski: *Serca Jezusowego cześć i chwala*, Siedlce 1730), którym posłużyli się w 1765 roku biskupi polscy w memoriale skierowanym do papieża Klemensa XIII w sprawie ustanowienia święta Najświętszego Serca Jezusa. Gallifet dowodził, że początki kultu wiążą się z objawieniami prywatnymi Małgorzacie Marii Alacoque, a jego przedmiotem jest fizyczne Serce Jezusa, któremu należy jest uwielbienie i cześć ze względu na bezpośredni oraz osobowy związek ze Słowem Bożym. Serce to jest także znakiem wyjątkowej miłości Boga do ludzi. Gallifet zmarł 31 sierpnia 1749 roku w Lyonie (por. J. MISIUREK, *Gallifet Joseph François de*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1989, t. V, k. 833-834).

¹³ Por. J. MISIUREK, *Historia i teologia polskiej duchowości katolickiej*, Lublin 1998, t. II, s. 20-22.

¹⁴ Por. C. DRAŻEK, *Dzieje kultu*, art. cyt., s. 50-51.

¹⁵ Por. tamże, s. 58-67; J. MISIUREK, *Historia i teologia*, dz. cyt., s. 50-54, 56-57.

uwielbienia, przeblagania i proby. Autorzy duchowni podkreślali, że poświęcając się Sercu Jezusa, człowiek odpłaca Bogu za Jego miłość, oczyszcza własne serce z grzechów, oddaje siebie Bogu i upodabnia się do Serca Jezusa¹⁶.

Na początku XVIII wieku czołowe miejsce w propagowaniu kultu i nabożeństwa do Najświętszego Serca Jezusa w duchu objawień Małgorzaty Marii Alacoque zajmowała Polska. Świadczy o tym *Memoriał biskupów polskich*, skierowany 21 stycznia 1765 roku do papieża Klemensa XIII, w sprawie ustanowienia święta dla Polski, Wielkiego Księstwa Litewskiego, Królestwa Hiszpanii oraz Arcybractwa Serca Jezusowego w Rzymie z formularzem mszy świętej i własnym oficjum¹⁷. Liturgiczny obchód święta w piątek po oktawie Uroczystości Bożego Ciała, a także praktykowana pobożność do Serca Jezusa stanowiły w okresie zaborów wyraz wiary, nadziei i tożsamości narodowej Polaków. Wielu biskupów, dostrzegając pozytywne oddziaływanie kultu i nabożeństwa wśród wiernych, szerzyło ideę poświęcenia Najświętszemu Sercu Jezusa i oddawało Mu w sposób bardzo uroczysty swoje diecezje¹⁸. Zatwierdzenie święta Serca Jezusa dla Polski i Arcybractwa Rzymskiego przez papieża Klemensa XIII zdynamizowało starania innych Kościołów lokalnych o rozszerzenie go na cały Kościół. Uczynił to dopiero papież Pius IX, spełniając proby episkopatu francuskiego. Rozciągnął on to święto na cały świat 23 sierpnia 1856 roku¹⁹, a także dokonał w 1864 roku beatyfikacji Małgorzaty Marii Alacoque, podkreślając w brewie beatyfikacyjnym, że jest ona promotorką kultu Serca Jezusa²⁰.

W drugiej połowie XIX wieku jedną z najbardziej rozpowszechnionych form kultu Bożego Serca było poświęcenie. Oprócz znanych zwolenników tej praktyki – Jana Eudesa, Klaudiusza de la Colombière’a, Piotra Bérulle’a oraz Małgorzaty Marii – ważną postacią był Henryk Ramière²¹, jeden z założycieli

¹⁶ Por. J. MISIUREK, *Historia i teologia*, dz. cyt., s. 49-51.

¹⁷ Por. tenże, *Memoriał biskupów polskich*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 2008, k. 519.

¹⁸ Aktu tego dokonali m.in. biskupi Francji, Niemiec i Austrii (por. C. DRAŻEK, *Dzieje kultu*, art. cyt., s. 118).

¹⁹ Por. L. POLESZAK, *Wypowiedzi Magisterium Kościoła na temat kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa*, w: *Serce Jezusa w dokumentach Kościoła*, Kraków 2006, s. 17.

²⁰ Por. C. DRAŻEK, *Dzieje kultu*, art. cyt., s. 48-49.

²¹ Henryk Ramière urodził się 10 lipca 1821 roku w Castres (Francja). W 1839 roku wstąpił do zakonu jezuitów w Awinionie. Po odbyciu studiów m.in. na Sorbonie i w Vals przyjął w 1847 roku święcenia kapłańskie. Po dwuletnim pobycie w Anglii wrócił do Vals, gdzie wykładał

Apostolstwa Modlitwy²². W czasie I Soboru Watykańskiego zabiegał on u papieża Piusa IX o poświęcenie Sercu Jezusa całego Kościoła i zaliczenie Jego święta do najważniejszych w kalendarzu liturgicznym. Ojciec Ramière, aby przygotować ten akt, rozpowszechniał praktykę uroczystego i publicznego poświęcenia rodzin oraz małych grup w kościele po przyjęciu Komunii Świętej. Powstałe z tej okazji *Złote księgi*, które zostały złożone w bazylice Paray-le-Monial, zawierały również foliały z Polski. Napływające w tym czasie petycje do Stolicy Apostolskiej, związane z ideą oddania Najświętszemu Sercu Jezusa nie tylko Kościoła, ale i całego świata, były reakcją na odchodzenie od Boga rzesz wiernych. Zamierzenie to miało wsparcie w licznych diecezjach, które poświęcały się Sercu Jezusa. W samych Włoszech do 1872 roku ok. 160 biskupów dokonało tego aktu w swoich diecezjach, w tym biskup Perugii, późniejszy papież Leon XIII. Sytuacja polityczno-społeczna, a zwłaszcza zaangażowanie samego Piusa IX w walkę z modernizmem nie pozwoliły mu na osobiste dokonanie tego aktu. Stąd też zwrócił się do biskupów i wiernych, aby w 200. rocznicę (16 czerwca 1875 roku) ostatniego z wielkich objawień Małgorzacie Marii Alacoque poświęcili się Sercu Jezusa. Tego dnia również położono kamień węgielny pod budowę paryskiej bazyliki Sacré-Coeur na wzgórzu Montmartre²³. Warto podkreślić, że idea poświęcenia Sercu Jezusa była w tym czasie również żywa w episkopacie polskim. Aktu poświęcenia swoich diecezji dokonali: prymas Mieczysław Ledóchowski, arcybiskup Józef Bilczewski i biskup Sebastian Pelczar²⁴.

teologię. W 1861 roku zreorganizował Apostolat Modlitwy, stając się jego pierwszym dyrektorem. Założył czasopismo „Posłaniec Serca Jezusowego”. Mianowany w 1868 roku profesorem prawa i teologii moralnej w Tuluzie, przeniósł tam dyrekcję Apostolstwa Modlitwy i redakcję „Posłańca”. W 1863 roku związał się ze Stowarzyszeniem Komunii Wynagradzającej. W czasie I Soboru Watykańskiego był teologiem biskupa Gignoux oraz pełnomocnikiem kardynała Billet. Zmarł 4 stycznia 1884 roku w Tuluzie (por. P. VALLIN, *Ramière Henri*, w: *Dictionnaire de Spiritualité Ascétique et Mystique*, Paris 1987, t. XIII, k. 63-70).

²² Por. J. ANDRASZ, L. GRZEBIEŃ, *Apostolstwo Modlitwy*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1973, t. 1, k. 829-830; C. DRAŻEK, *Dzieje kultu*, art. cyt., s. 113-116.

²³ Por. C. DRAŻEK, *Dzieje kultu*, art. cyt., s. 109-110.

²⁴ Por. tamże, s. 118.

Nauczanie papieży XIX-XXI wieku dotyczące istotnych elementów kultu

Urzeczywistnienie idei poświęcenia świata Sercu Jezusa nastąpiło za pontyfikatu Leona XIII²⁵. Uznany za papieża kwestii społecznej, głównie z racji wydania w 1891 roku epokowej encykliki *Rerum novarum*, zwracał on uwagę na dokonujące się przemiany społeczno-ekonomiczne i polityczne, wywierające negatywny wpływ na obowiązujący porządek etyczno-moralny. Akcentował też konieczność wprowadzenia nowego ładu w relacje międzyludzkie, opierające się na chrześcijańskiej miłości, sprawiedliwości i solidarności. Sposobem na ich osiągnięcie jest nawrócenie przez otwarcie serca gotowego na przemianę, uznanie grzechu oraz niezafałszowaną ocenę rzeczywistości. W ogłoszonej 25 maja 1899 roku encyklice *Annum sacrum* Leon XIII wyznaczył 11 czerwca 1899 roku jako dzień poświęcenia rodzaju ludzkiego Najświętszemu Sercu Jezusa oraz przedstawił racje teologiczne uzasadniające ten akt²⁶. Podając motywy swojej decyzji, nawiązał do obchodów 200-lecia „(...) zawierzenia błogosławionej Małgorzacie Marii Alacoque posłannictwa szerzenia kultu Najświętszego Serca Jezusowego”, które to obchody przyczyniły się do licznych petycji skierowanych do Stolicy Apostolskiej w sprawie poświęcenia świata Sercu Jezusa²⁷. Zachęcając wiernych do dobrowolnego poświęcenia się Bożemu Sercu, Leon XIII wskazywał na wynikające z tego korzyści. W wymiarze jednostkowym ludzie znający i kochający Serce Jezusa odczuwają wzrost wiary i miłości, zaś żyjący z dala od Bożych przykazań dostąpią łaski ponownego rozpalenia w sobie miłości. W wymiarze społecznym zaś poświęcenie będzie lekarstwem na istniejące w świecie zło oraz nadzieją na odnowienie i umocnienie więzów łączących społeczność świeckie z Bogiem. Wskazując na Serce Jezusa jako źródło nadziei, papież nawiązał do prywatnych objawień Małgorzacie Marii Alacoque: „I oto dzisiaj oczom naszym daje się widzieć inny, ze wszech miar pomyślny znak Boży: Najświętsze Serce Jezusa, z zatkniętym u góry krzyżem, jaśniejące wśród płomieni najwspanialszym blaskiem. W nim należy złożyć wszelką nadzieję. W nim trzeba szukać i od niego oczekiwać zbawienia wszystkich ludzi”²⁸. O znaczeniu tego aktu świadczy fakt, że Leon XIII

²⁵ Por. Z. ZIELIŃSKI, *Leon XIII*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 2004, t. X, k. 777-778.

²⁶ C. DRAŻEK, *Dzieje kultu*, art. cyt., s. 110-112.

²⁷ LEON XIII, *Annum sacrum*, w: *Serce Jezusa*, dz. cyt., s. 40.

²⁸ Tamże, s. 43.

uznał go za najważniejsze wydarzenie swojego pontyfikatu. Ponadto dekretem z 28 czerwca 1899 roku podniósł uroczystość Serca Jezusa do rangi święta pierwszej klasy. Na mocy decyzji Stolicy Apostolskiej akt poświęcenia Bożemu Sercu został powtórzony w wielu diecezjach 22 czerwca 1900 roku, zaś papież Pius X, podpisując 28 sierpnia 1906 roku dekret Świętej Kongregacji Odpustów, nakazał co roku odmawianie aktu poświęcenia Sercu Jezusa oraz ogłosił czerwiec miesiącem szczególnej czci Bożego Serca²⁹.

W okresie pontyfikatów Piusa X i Benedykta XV rozwijało się dzieło intronizacji³⁰, związane z aktem poświęcenia Sercu Jezusa. Propagatorem tego aspektu kultu przeżywanego w duchu objawień Małgorzaty Marii był ojciec Mateo Crawley Boevey³¹. Oficjalnie rozpoczął on swoją działalność w 1907 roku, uzyskując od papieża Piusa X aprobatę dla szerzenia tej formy kultu Najświętszego Serca Jezusa w Kościele, a w 1908 roku zatwierdzenie formuł intronizacji oraz towarzyszących jej modlitw³². W początkowej fazie działalności ojca Mateo, prowadzonej zwłaszcza w Ameryce Łacińskiej, jak również w 22 krajach europejskich, przeprowadzono około 120 tys. intronizacji. W szerzenie tego apostolatu byli zaangażowani księża i wierni świeccy. Mając na uwadze dobro duchowe i pozytywne skutki społeczne intronizacji, biskupi Chile wystosowali prośbę do Stolicy Apostolskiej w sprawie udzielenia odpustów rodzinom po-

²⁹ Por. L. POLESZAK, *Wypowiedzi*, art. cyt., s. 19.

³⁰ Intronizacja Najświętszego Serca Jezusa polega na uroczystym poświęceniu się rodzin i wspólnot przed wyeksponowanym obrazem lub figurą Serca Jezusowego. Z reguły jest aktem publicznym i uroczystym. Wyróżnia się w niej aspekt duchowy – związany z osobistym poświęceniem Bożemu Sercu, społeczny – poświęcenie ma miejsce we wspólnocie, kultyczny – jest częścią okazywaną Chrystusowi, oraz apostolski – wskazuje zasady życia chrześcijańskiego i szerzy wiarę katolicką. Intronizację poprzedzają kilkudniowe rekolekcje. Zasadniczym celem intronizacji Najświętszego Serca Jezusa jest uwrażliwienie na grzech i zniewagi raniące Jego miłość, a także uobecnianie w świecie królestwa Bożego Serca (por. B. MIKOŁAJEWSKI, *Intronizacja Serca Jezusowego*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1997, t. VII, k. 398-399; K. ZIMOŃCZYK, *Intronizacja Najświętszego Serca Jezusowego*, Kraków 2008, s. 26-32).

³¹ Eduardo Crawley Boevey urodził się 13 listopada 1875 roku w Tingo Maria (środkowe Peru). W 1891 roku wstąpił do Zgromadzenia Najświętszych Serc Jezusa i Maryi oraz Wieczystej Adoracji Najświętszego Sakramentu Ołtarza (Picpus), gdzie odbył studia filozoficzno-teologiczne i przyjął święcenia kapłańskie. Cudownie odzyskawszy zdrowie w Paray-le-Monial, zaangażował się w dzieło intronizacji Najświętszego Serca Pana Jezusa. W 1918 roku został mianowany jego dyrektorem przez papieża Benedykta XV. Był autorem licznych publikacji poświęconych dziełu intronizacji. Crawley Boevey zmarł 4 maja 1960 roku w Valparaíso (środkowe Chile) (por. J. DUCHNIEWSKI, *Crawley Boevey Eduardo*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1979, t. III, k. 624-625).

³² Por. AAS 109(1908), s. 155-156.

święconym Sercu Jezusa. Przychylając się do niej, Pius X wydał 24 lipca 1914 roku stosowny dekret, zaś Benedykt XV rozciągnął ten przywilej na wszystkie rodziny intronizujące Boże Serce. W 1915 roku dzieło intronizacji uzyskało akceptację 210 biskupów, arcybiskupów i kardynałów z krajów europejskich, a liczba rodzin, które dokonały intronizacji sięgała około 3 mln. Ceną religijnie i społecznie inicjatywę intronizacji, szczególnie w trudnych okresach życia Kościoła, wspierali wszyscy papieże XX wieku³³. Obecnie dzieło to jest realizowane przez Apostolstwo Modlitwy, Straż Honorową Serca Jezusowego, stowarzyszenia oraz ruchy krzewiące kult i nabożeństwo do Serca Jezusa, a także liczne instytuty życia konsekrowanego pielęgnujące sercański charyzmat w duchu objawień z Paray-le-Monial. Od 1962 roku nieoceniony wkład w propagowanie kultu Serca Jezusowego należy przypisać jezuitom i sercanom głoszącym misję intronizacyjną niemalże we wszystkich diecezjach Polski.

Adaptację kultu Serca Jezusa na początku XX wieku propagował też papież Pius XI. 11 grudnia 1925 roku wydał on encyklikę *Quas primas* z okazji obchodzonego Roku Świętego, ustanawiając święto Chrystusa Króla. Celem tego święta miało być ukazywanie ideału człowieczeństwa Chrystusa, w którym wszelkie działanie jest zharmonizowane i poddane prawu miłości, a ponadto moralne i religijne odnowienie życia wiernych. Uroczystość Chrystusa Króla jest też świętem publicznego poświęcenia się Sercu Jezusa, gdyż wiąże się ściśle z Jego kultem³⁴. Kontynuacją podjętej przez Piusa XI problematyki była jego pierwsza encyklika poświęcona wynagrodzeniu i ekspiacji *Miserentissimus Redemptor* – o powszechnym obowiązku wynagradzania Najświętszemu Sercu Jezusa – opublikowana 8 maja 1928 roku. Odnosząc się w niej bezpośrednio do Małgorzaty Marii Alacoque³⁵, papież skupia uwagę na istotnym elemencie kultu Serca Jezusowego – wynagrodzeniu i zadośćuczynieniu. Ukazując aktualną sytuację świata i Kościoła, podkreśla znaczenie całkowitego poświęcenia samego siebie Bożemu Sercu jako odwzajemnienia miłości Boga, a także akcentuje uznanie obecności królestwa Jego Serca w każdej strukturze społecznej. Zdaniem Piusa XI, wynagrodzenie staje się obowiązkiem każdego

³³ *Dzieło intronizacji Najświętszego Serca Jezusa w ujęciu jego założyciela o. Mateo Crawley-Boevey SSCC*, Katowice 2008, s. 52-63.

³⁴ Por. W. DANIELSKI, Z. WEDER, *Chrystus Król*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1979, t. III, k. 325.

³⁵ Por. PIUS XI, Encyklika *Miserentissimus Redemptor* o powszechnym obowiązku wynagradzania Najświętszemu Sercu Jezusa, w: *Serce Jezusa*, dz. cyt., s. 73, 77-78, 80-81.

wiernego z racji sprawiedliwości i miłości w łączności z krwawą ofiarą Jezusa Chrystusa uobecnioną w Eucharystii (Komunia Święta wynagradzająca, praktyka Godziny świętej). Encyklika zachęca wiernych do zadośćuczynienia Bożemu Sercu również przez modlitwę, unikanie grzechu, całkowite powierzenie się woli Bożej, dobrowolne umartwienia, ducha pokuty oraz zobowiązuje do odmawiania aktu wynagrodzenia we wszystkich kościołach w uroczystość Najświętszego Serca Jezusa³⁶.

Czołowe miejsce w gronie papieży XX wieku, którzy podjęli problematykę kultu Serca Jezusa, zajmuje Pius XII. W encyklikach *Summi pontificatus* z 20 października 1939 roku i *Mediator Dei* z 20 listopada 1947 roku zajął się on wybranymi zagadnieniami dotyczącymi Bożego Serca, jednak jego epokową encykliką, stanowiącą najważniejszą wypowiedź dogmatyczną Nauczycielskiego Urzędu Kościoła, jest *Haurietis aquas* z 15 maja 1956 roku, opublikowana z okazji 100. rocznicy zatwierdzenia święta Najświętszego Serca Jezusa dla całego Kościoła. Papież zawarł w niej syntezę kultu Bożego Serca, obejmującego kwestie historyczne, doktrynalne i duszpasterskie. Jego genezę wyprowadził z Pisma Świętego, Tradycji, liturgii i nauki Kościoła, prywatne objawienia zaś ukazał jako wydarzenie wpisujące się w treść nauczania Magisterium Kościoła, niczego w nim niezmieniające i niewnoszące niczego nowego, a mające znacznie pedagogiczne i mistyczne. Do fundamentalnych praktyk kultu zalicza poświęcenie i wynagrodzenie³⁷. Wspominając zaś Małgorzatę Marię Alacoque, zauważa, że zajmuje ona „Najważniejsze miejsce wśród tych, którzy krzewili kult Najświętszego Serca Jezusowego. (...) zapalona niezwykłą gorliwością sprawiła, nie bez podziwu wierzących, że kult ten nabierał właściwych sobie wymiarów, różniąc się od innych form pobożności chrześcijańskiej podkreśleniem elementu miłości i wynagrodzenia”³⁸. Kult Chrystusa w symbolu Jego Serca jest, według Piusa XII, aktualny szczególnie dziś, ponieważ świat przeżywa kryzys cywilizacji, która opiera się na czystym rozumie i pozbawiona jest miłości.

Wartość kultu Serca Jezusa akcentował w swoim *Dzienniku duszy* papież Jan XXIII: „To nabożeństwo pozostanie na zawsze najskuteczniejszym sposo-

³⁶ Por. E. ZIEMANN, *Miserentissimus Redemptor*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. XII, k. 1212-1213.

³⁷ Por. J. MISIUREK, *Haurietis aquas*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1993, t. VI, k. 592.

³⁸ PIUS XII, Encyklika *Haurietis aquas*, w: *Serce Jezusa*, dz. cyt., s. 158.

bem mego postępu duchowego”³⁹. Wspominając zaś dom rodzinny, w którym czczono Serce Jezusa, przytacza słowa Małgorzaty Marii Alacoque wypowiedziane przez nią przed śmiercią: „Jak słodko jest umierać, gdy się miało wytrwale nabożeństwo do Najświętszego Serca kogoś, kto nas będzie sądził”⁴⁰. Liczne wzmianki o miłości Chrystusa w symbolu Jego Serca są rozsiiane w przemówieniach i homiliach papieża. Ciekawy przyczynek do nauczania Jana XXIII stanowi wypowiedź, którą skierował 17 października 1962 roku do pielgrzymów. Zwracając uwagę na obchodzone tego dnia święto Małgorzaty Marii i na jej ołtarz w Bazylice św. Piotra, papież powiedział m.in.: „(...) przyjęła i rozpowszechniła orędzie Najświętszego Serca Jezusa. Było to nowe światło, żywy płomień rozniecony przez Pana w celu przewyciężenia oziębłości czasów (...). Nabożeństwo do Serca Jezusa mimo sprzeciwów przyniosło niedające się opisać dobrodziejstwa dla Kościoła i ludzkości”⁴¹.

Papież Paweł VI, wybrany na Stolicę Piotrową 23 czerwca 1963 roku – w uroczystość Najświętszego Serca Jezusa – w licznych przemówieniach nawiązywał do kultu Serca Jezusa w kontekście nauczania swoich poprzedników. Dostrzegał on w Nim symbol miłości bosko-ludzkiej, ofiarnej i zbawczej zarazem, a także obraz Chrystusa cichego i pokornego (por. Mt 11,29), który umiłował człowieka i wydał za niego samego siebie (por. Ga 2,20). Zalecał też, aby kult Bożego Serca łączono z Eucharystią wyrażającą najpełniej dar miłości tegoż Serca. Spośród wydanych przez Pawła VI dokumentów na uwagę zasługuje list apostolski *Investigabiles divitias Christi* skierowany 6 lutego 1965 roku do całego Kościoła. Jego celem było rozproszenie wątpliwości teologów odnoszących się do kwestii zasadności kultu Serca Jezusa w odnowie liturgicznej. Papież wyrażał też w nim ubolewanie z powodu osłabnięcia praktyki tego nabożeństwa i zachęcał do jego rozwoju jako wypróbowanej pobożności odnoszącej się do Chrystusa Króla, będącego centrum serc ludzkich. Ważnym dokumentem było też pismo *Diserti interpretes* z 25 maja 1965 roku skierowane do pięciu przełożonych generalnych zakonów męskich, które z racji swojego charyzmatu zajmują się krzewieniem kultu Bożego Serca. Paweł VI zachęcał je, aby zdynamizowały swoje działania apostolskie na tym polu⁴². Wprawdzie w nauczaniu tego papieża nie ma bezpośrednich odniesień do prywatnych ob-

³⁹ JAN XXIII, *Dziennik duszy*, Kraków 1965, s. 134.

⁴⁰ *Discorsi, messaggi, colloqui del Santo Padre Giovanni XXIII*, Roma 1962, t. IV, s. 762-764.

⁴¹ Tamże.

⁴² Por. C. DRAŻEK, *Dzieje kultu*, dz. cyt., s. 131-132.

jawień Małgorzaty Marii Alacoque, to jednak jego głębia teologiczna zachęcała do nabożeństwa i kultu w duchu francuskiej wizytki.

Niewątpliwym fenomenem w propagowaniu kultu Najświętszego Serca Jezusa w opcji objawień prywatnych Małgorzaty Marii Alacoque był papież Jan Paweł II. Bogactwo jego wypowiedzi na temat Bożego Serca przerasta wszystkie dotychczasowe. Już w pierwszej encyklice *Redemptor hominis* (1979), chociaż nie ma w niej bezpośrednich odniesień do Paray-le-Monial, ukazał misterium człowieczeństwa i bóstwa Chrystusa, Wcielonego Słowa, w kontekście stwórczego oraz odkupieńczego dzieła Boga zrodzonego „(...) z wstrząsającej tajemnicy miłości”, znajdującej swój wyraz w ludzkim Sercu Jednorodzonego Syna⁴³. W encyklice *Dives in misericordia* (1980), rozważając istotę miłosiernej miłości Boga okazywanej człowiekowi, papież podkreślał: „(...) zbliżenie do Chrystusa w tajemnicy Jego Serca pozwala nam zatrzymać się w tym niejako centralnym a zarazem po ludzku najłatwiej dostępnym punkcie objawienia miłosiernej miłości Ojca, które stanowiło centralną część mesjańskiego posłannictwa Syna Człowieczego”⁴⁴. Odrębną kategorię wypowiedzi Jana Pawła II na temat Serca Jezusa w kontekście treści objawień z Paray-le-Monial stanowią: katechezy środowowe i rozważania wygłaszane przed modlitwą Anioł Pański, przemówienia z racji kapituł generalnych zgromadzeń zakonnych noszących dewizę Serca Jezusa, rocznice związane z ważnymi etapami rozwoju kultu, a także liczne homilie pogłębiające refleksję teologiczną nad Bożym Sercem wygłaszane w trakcie pielgrzymek⁴⁵. Ze względu na ich bogactwo zostaną wspomniane chronologicznie jedynie niektóre z nich.

Otóż w 1986 roku podczas trzeciej pielgrzymki do Francji, 5 października papież odwiedził Paray-le-Monial. W czasie mszy świętej odprawionej przed bazyliką Najświętszego Serca Pana Jezusa, nawiązując do słów proroka Ezechiela: „Dam wam serce nowe” (Ez 36,26), Jan Paweł II mówił: „Potwierdzenie to przyszło za sprawą ubogiej i ukrytej służebnicy Bożego Serca, św. Marii Małgorzaty”⁴⁶. Komentując zaś zbawcze wydarzenie z Kalwarii (por. J 19,32-34), powiedział: „To świadectwo zrozumiał apostoł Jan stojący pod krzyżem. To świadectwo odczytała w XVII stuleciu wizytka z Paray-le-Monial

⁴³ Por. JAN PAWEŁ II, Encyklika *Redemptor Hominis*, w: *Serce Jezusa*, dz. cyt., s. 195-196.

⁴⁴ Por. tamże, s. 215.

⁴⁵ Por. C. DRAŻEK, *Jan Paweł II – serce otwarte dla każdego. Tajemnica Serca Chrystusa w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 2004, s. 41-170.

⁴⁶ Tamże, s. 91.

Małgorzata Maria i powiedziała o nim całemu Kościołowi u progu czasów nowożytnych⁴⁷. Następnie przemawiając do wizytek w klasztorze przy grobie świętej, zwracał ich uwagę na fakt, że dzięki mistycznym doświadczeniom Małgorzaty Marii, zwłaszcza w czasie eucharystycznej adoracji, mogła kontemplować przebite Serce i jaśniejące rany zmartwychwstałego Pana. Obarczona licznymi cierpieniami, ofiarowała je jako dar wynagrodzenia składany Bogu za grzechy świata w zjednoczeniu z męką Chrystusa⁴⁸. Kończąc to spotkanie, Jan Paweł II powiedział: „Składajmy dzięki za szerokie rozpowszechnienie się adoracji i komunii eucharystycznej, które tu właśnie nabrało nowego rozmachu dzięki kultowi Serca Jezusowego (...). Wiele owoców przyniosło nabożeństwo pierwszych piątków miesiąca, wprowadzone w wyniku naglących wezwań skierowanych do Małgorzaty Marii”⁴⁹.

Ważnym dokumentem w nauczaniu papieża Polaka był *List o Najświętszym Sercu Jezusa z okazji 300-letniej rocznicy śmierci Małgorzaty Marii Alacoque* z 22 czerwca 1990 roku skierowany do biskupa diecezji Autun, Chalon i Mâcon – Raymonda Seguy. Wspominając w nim swoją pielgrzymkę do Paray-le-Monial, Jan Paweł II napisał: „(...) u grobu św. Małgorzaty Marii prosiłem, aby w tym duchu, jaki przekazała Kościołowi oddawano wiernie kult Najświętszemu Sercu. Ponieważ od Najświętszego Serca Jezusa serce człowieka otrzymuje zdolność kochania”⁵⁰. W końcowej części listu papież zachęcał duszpasterzy, instytuty życia konsekrowanego oraz animatorów pielgrzymek do Paray-le-Monial, aby zaangażowali się w szerzenie posłannictwa przekazanego przez Jezusa Chrystusa Małgorzacie Marii Alacoque⁵¹.

Wydarzeniem, które skierowało uwagę Kościoła na kult Najświętszego Serca Pana Jezusa w duchu objawień francuskiej wizytki, była kanonizacja w Rzymie Klaudiusza de la Colombière’a. W ogłoszonej 31 maja 1992 roku homilii Jan Paweł II kreślił sylwetkę duchową świętego, akcentując przede wszystkim znaczenie jego formacji w zakonie jezuitów, a także rolę głębokiej przyjaźni duchowej z Małgorzatą Marią Alacoque. Takie przygotowanie uczyniło go zdolnym do zrozumienia, a następnie głoszenia orędzia powierzonego

⁴⁷ Tamże, s. 93.

⁴⁸ Tamże, s. 99.

⁴⁹ Tamże, s. 100.

⁵⁰ JAN PAWEŁ II, *List Jana Pawła II o Najświętszym Sercu z okazji 300-letniej rocznicy śmierci św. Małgorzaty Marii Alacoque*, w: *Serce Jezusa*, dz. cyt., s. 383.

⁵¹ Por. tamże, s. 384.

świętej przez Serce Jezusa. Fascynacja treścią objawień sprawiła, że jego życie duchowe rozwijało się w klimacie wynagrodzenia, ofiary i nieskończonego miłosierdzia w celu całkowitego oddania siebie Sercu Jezusa oraz osiągnięcia czystej miłości⁵².

Wątki związane z problematyką kultu Serca Jezusa w opcji Paray-le-Monial znalazły swoje miejsce również w czasie dwóch pielgrzymek Jana Pawła II do ojczyzny. W uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa, 6 czerwca 1997 roku, w Zakopanem papież dokonał beatyfikacji siostry Bernardyny Marii Jabłońskiej (1878-1940) – współzałożycielki Zgromadzenia Sióstr Albertynek, oraz siostry Marii Karłowskiej (1865-1935) – założycielki Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej. Odwołując się w czasie homilii do słów Jana Apostoła: „Będą patrzeć na Tego, którego przebili” (J 19,35-37), przypomniał, że stanowią one fundament tradycji kultu Serca Jezusa, który od objawień Małgorzacie Marii Alacoque rozwinął się zwłaszcza w XX wieku, przenikając także polską pobożność wrażliwą na konieczność wynagradzania Bożemu Sercu za każdy przejaw i wymiar ludzkiego grzechu. Szczególnym przykładem percepcji tej duchowości są nowe błogosławione, które jednoczyły się z Sercem Jezusa w kulcie Eucharystii i miłości okazywanej bliźnim⁵³. W 1999 roku, a więc w 100. rocznicę poświęcenia przez Leona XIII świata Najświętszemu Sercu Jezusa, papież odbył przedostatnią pielgrzymkę do ojczyzny. Przebiegała ona pod znakiem Bożego Serca. W czasie nabożeństwa odprawianego w Elblągu 6 czerwca prymas Polski kardynał Józef Glemp odczytał akt oddania rodzaju ludzkiego Bożemu Sercu, zaś Jan Paweł II, przywołując pamięć o religijnych dziejach narodu ubogaconych wielkimi postaciami świętych i błogosławionych Polaków, przypomniał, że w Sercu Jezusa odczytuje się Boży plan zbawienia, będący planem Jego odwiecznej miłości. Serce Jezusa jest źródłem życia, świętości i odkupienia całej ludzkości. Miłość upodabnia do Boga i jest podstawą doskonałości moralnej człowieka. Tym, co przeciwstawia się tej doskonałości i miłości Boga, jest grzech w swych wielorakich wymiarach oraz odniesieniach osobowych i społecznych⁵⁴. W tym kontekście Jan Paweł II zachęcał wiernych: „Wynagradzajmy Sercu Bożemu za grzechy popełnione przez nas i przez na-

⁵² Por. JAN PAWEŁ II, *Ofiarował się zupełnie Najświętszemu Sercu*, w: *Jan Paweł II*, dz. cyt., s. 130.

⁵³ Por. tamże, s. 103-109.

⁵⁴ Por. tamże, s. 110-114.

szych bliźnich. Wynagradzajmy za odrzucenie dobroci i miłości Boga”⁵⁵. Jubileuszowy charakter 100-lecia poświęcenia ludzkości Najświętszemu Sercu Pana Jezusa miała też homilia wygłoszona 7 czerwca 1999 roku podczas beatyfikacji księdza Stefana Wincentego Frelichowskiego i nabożeństwa czerwcowego w Toruniu. Przybliżając zebranym duchową sylwetkę błogosławionego, który pragnął być kapłanem według Serca Chrystusa, papież mówił przede wszystkim o pokoju jako darze Boga dla człowieka w Sercu Jednorodzonego Syna. Autentyczny pokój jest owocem wewnętrznej odnowy, będącej zwycięstwem nad grzechem i złem przez miłość, a także zachowywania przykazań Bożych, ładu moralnego oraz porządku etycznego⁵⁶. Do dzielenia się pokojem z braćmi Jan Paweł II zachęcał zwłaszcza kapłanów: „Bądźcie świadkami miłosiernej miłości Boga. Głoście z radością Ewangelię Chrystusa, rozdając Boże przebaczenie w sakramencie pojednania. Przez swoją posługę starajcie się przybliżyć każdego do Chrystusa – Dawcy pokoju”⁵⁷. Z tym samym apelem zwrócił się również do rodziców, wychowawców i młodzieży, podkreślając, że przekazywanie i asymilowanie autentycznych wartości życia ludzkiego opierających się na pokoju uczy szacunku dla każdego człowieka⁵⁸. Do znaczenia duchowości Serca Jezusa w życiu religijnym wiernych papież nawiązał również w przemówieniu kończącym II Synod Plenarny w Warszawie: „Opatrzność Boża sprawiła, że zakończenie tego Synodu wypadło w Uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa, ustanowioną przez Stolicę Apostolską w XVIII wieku na usilne prośby biskupów polskich. (...) dzisiaj również wspominamy setną rocznicę poświęcenia całego rodzaju ludzkiego Sercu Jezusa (...), które przyczyniło się do rozwoju kultu i przyniosło zbawienne owoce świętości i gorliwości apostołskiej”⁵⁹. Serce Jezusa, będące obrazem miłości miłosiernej ofiarowanej światu przez Boga, wskazuje drogę nowej ewangelizacji prowadzącej ludzi do spotkania z tą miłością, która przemienia serce człowieka. Otwarte na świat, czyni go bardziej ludzkim i Bożym. Ludzie żyjący duchowością Serca Jezusa, a więc w „miłości wkorzeni i ugruntowani” (Ef 3,17), są zdolni do budowania nowej cywilizacji, mającej swoje źródło w Sercu Zbawiciela⁶⁰.

⁵⁵ Tamże, s. 115.

⁵⁶ Por. tamże, s. 115-188.

⁵⁷ Tamże, s. 119.

⁵⁸ Por. tamże, s. 119-121.

⁵⁹ Tamże, s. 125.

⁶⁰ Por. tamże, s. 126.

W nauczaniu Jana Pawła II o Bożym Sercu w duchu objawień z Paray-le-Monial utrzymane są również dwa dokumenty opublikowane w 1999 roku – *List do ordynariusza Lyonu z okazji stulecia poświęcenia ludzkości Najświętszemu Sercu Pana Jezusa* z 4 czerwca oraz *Orędzie na stulecie poświęcenia ludzkości Najświętszemu Sercu Pana Jezusa* z 11 czerwca. W liście skierowanym do arcybiskupa Luis-Marie Billé, a za jego pośrednictwem do wszystkich pielgrzymów przybywających do Paray-le-Monial z racji jubileuszu, papież pisał: „Od czasów św. Jana Eudes’a, który w Sercu Maryi nauczył się kontemplować samego Jezusa – Serce serc – oraz krzewić miłość obojga, kult Najświętszego Serca Pana Jezusa rozpowszechnił się przede wszystkim dzięki świętej Małgorzacie Marii (...)”⁶¹. Orędzie Serca Wcielonego Słowa jest wciąż żywe i aktualne ze względu na Jego niewyczerpaną miłość do człowieka. Konieczne jest jednak – zdaniem papieża – przystosowanie kultu do obecnych czasów, aby czerpać obficie z Jego bogactw dla miłowania Boga i bliźnich, a także odnalezienia w Nim pokoju, drogi prowadzącej do pojednania oraz umocnienia nadziei na wieczne życie pełnią Boga. Spośród praktyk związanych z kultem Bożego Serca Jan Paweł II wskazał na adorację Chrystusa eucharystycznego, który uzdrawia ludzkie sumienia, oczyszcza z grzechu, napędza swoim światłem i jednoczy⁶². Orędzie zaś, skierowane do całego Kościoła, obejmujące teologię, duchowość, aktualność kultu Serca Jezusa oraz jego znaczenie w dziele nowej ewangelizacji, stanowi najobszerniejszy dokument papieża w omawianej kwestii. Nawiązując do historycznych uwarunkowań powstania encykliki *Annum sacrum* Leona XIII, Jan Paweł II przypominał, że konsekracja Sercu Jezusa była już wcześniej przeżywana przez jednostki, grupy społeczne, diecezje i społeczności narodowe. Poświęcenie, będące koroną i szczytem wszystkich hołdów składanych Bożemu Sercu przez człowieka, odkrywa w Nim symbol nieskończonej miłości Chrystusa przynaglającej do wzajemnej miłości oraz do osobistego udziału w dziele zbawienia. Odwołując się do nauczania swoich poprzedników – Piusa X, Piusa XI, Piusa XII i Pawła VI, którzy pogłęбили naukę o kulcie Serca Jezusa – papież akcentował aktualność poświęcenia w połączeniu z aktem wynagrodzenia, a także wskazał na wartość pielęgnowania autentycznych form kultu w osobistym życiu wiary. Otwarte na krzyżu Serce Jezusa rodzi nowego człowieka odkupionego z grzechu oraz pozwala mu

⁶¹ JAN PAWEŁ II, *List do ordynariusza Lyonu z okazji stulecia poświęcenia ludzkości Najświętszemu Sercu Pana Jezusa*, w: *Serce Jezusa*, dz. cyt., s. 463.

⁶² Por. tamże, s. 464.

poznać Boga i samego siebie w celu budowania cywilizacji miłości w III tysiącleciu⁶³. Według Jana Pawła II, zbieżność obchodów 100-lecia poświęcenia świata Sercu Bożemu z przygotowaniami do Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 była okazją do ponownego odkrycia w Sercu Jezusa odwiecznej miłości Boga, darowanej człowiekowi w Jego Jednorodzonym Synu (por. J 3,16), i głębszego doświadczenia w Jego kulcie misterium wcielenia Słowa solidarnego z ludźmi, odkupienia oraz działania przez miłość darowaną w Duchu Świętym. Z kolei eucharystyczny charakter kultu – zwłaszcza adoracja i msza święta niedzielna – angażuje wiernych do życia w zjednoczeniu z Chrystusem, który jest Drogą, Prawdą i Życiem (por. J 14,6)⁶⁴.

Benedykt XVI, nazywany teologiem Serca Jezusowego, już na początku swego pontyfikatu ogłosił encyklikę *Deus Caritas est* (2005) – o miłości chrześcijańskiej. Rozważając zagadnienie miłości, papież odniósł się w wielu miejscach do przebitego Serca Jezusa Chrystusa, z którego wypływa miłość Boga (por. J 19,34), inspirująca człowieka do miłości bliźniego. Miłość ta stała się widzialna dzięki Jednorodzonemu Synowi dającemu życie (por. I J 4,9), szczególnie zaś w wydarzeniach paschalnych zapoczątkowanych Ostatnią Wieczerzą, a następnie przez przebite na krzyżu Serce, zmartwychwstanie, wylanie Ducha Świętego i rodzący się Kościół, ubogacony liturgią, sakramentami, z Eucharystią na czele⁶⁵. Benedykt XVI, mówiąc o Sercu Jezusa, nie odwołuje się jak jego poprzednicy do orędzia przekazanego Małgorzacie Marii Alacoque czy też pobożności do Serca Bożego rozwiniętej szczególniej na przełomie XIX i XX wieku. Źródłem jego refleksji teologicznej jest wyłącznie Objawienie Boże i Tradycja patrystyczna. W podobnym tonie, skupiając się głównie na zagadnieniu miłości, napisał *List z okazji 50-lecia encykliki „Haurietis aquas”* skierowany do ojca Petera-Hansa Kolvenbacha, generała zakonu jezuitów. Warto w nim zwrócić uwagę na jedno zdanie: „Spojrzenie na przebity bok Pana, z którego wypływają «krew i woda» (por. J 19,37), pomaga nam rozpoznać wielość darów i łask, które z niego pochodzą, i otwiera nas na pozostałe formy pobożności chrześcijańskiej, zawierające się w kulcie Serca Jezusowego”⁶⁶. Podkreśla ono istotne znaczenie kultu Bożego Serca w bogactwie charyzmatycznego życia wiernych. Dopełnieniem są słowa wypowiedziane 25 czerwca 2006 roku

⁶³ Por. C. DRAŻEK, *Jan Paweł II*, dz. cyt., s. 42-44.

⁶⁴ Por. tamże, s. 47-48.

⁶⁵ Por. BENEDYKT XVI, Encyklika *Deus Caritas est*, w: *Serce Jezusa*, dz. cyt., s. 526-532.

⁶⁶ Tamże, s. 534-535.

w rozważaniu przed modlitwą Anioł Pański: „Dlatego też autentyczny kult Najświętszego Serca zachowuje całą swoją ważność i przyciąga szczególnie dusze, które tam znajdują niewyczerpane źródło, z którego wypływa woda Życia, zdolna nawodnić pustkowie duszy i rozkwitnąć na nowo nadziei”⁶⁷.

Zakończenie

Zaprezentowany temat nie wyczerpuje bogatego przesłania św. Małgorzaty Marii Alacoque w kontekście historycznego ujęcia kultu Serca Jezusa, a zwłaszcza fundamentalnych praktyk z nim związanych. Poświęcenie, intro-nizacja i wynagrodzenie stanowią zasadniczy rys pobożności sercańskiej podkreślany przez wizytkę z Paray-le-Monial. Ich aktualność oraz aprobatę Kościoła potwierdza nauczanie papieży ostatnich trzech wieków. Święta wizytka, przekazując światu swoje mistyczne doświadczenia obcowania z Bożym Sercem, wskazywała na Miłość, która zdobywa ludzkie serca, w zamian zaś domaga się czci i wzajemnej miłości. Orędzie Małgorzaty Marii Alacoque mimo zraty wrażliwości na grzech gromadzi wciąż przy Sercu Jezusa liczne rzesze Jego czcicieli.

⁶⁷ Tamże, s. 537.